
KRITIKA IN POLEMIKA

DISCUSSION

IZŠEL JE SLOVENSKI ETNOLOŠKI LEKSIKON* VELIKO RELEVANTNIH PODATKOV, A TUDI ZEVAJOČE PRAZNINE IN LEKSIKOGRFSKI SPODRSLJAJI

SILVO TORKAR

SEL je izdelovalo na desetine avtorjev več kot deset let. Nastalo je impozantno leksikonsko delo, ki ga je prijetno in poučno vzeti v roke. V njem je zbrano in sistematizirano znanje mnogih rodov zbiralcev in strokovnjakov s področja slovenske etnologije, folkloristike in sorodnih ved, zlasti pravne zgodovine. Izredno pomembno je, da leksikon zajema celotno slovensko etnično ozemlje in ne le matično državo. Izid leksikona je vsekakor velik dogodek, saj nam v zgoščeni in izčrpni obliki ponuja poglobljena spoznanja domačih in tujih strokovnjakov o materialni, družbeni in duhovni kulturi Slovencev.

Pri pozornejšem branju pa človek hitro ugotovi, da se je pozornosti uredništva izmahnilo marsikaj. V njem marsikaj in marsikdo manjka, opaziti je mogoče kar nekaj uredniških leksikografskih spodrseljajev, žal pa je v njem mogoče najti tudi primere znanstvene nekorektnosti. Sam sem leksikon prebiral predvsem z vidika slavista, imenoslovca in slovaropisca.

KAJ V LEKSIKONU MANJKA?

Manjka osvetlitev slovenske etnogeneze, procesa, tesno povezanega z lingvogenezjo. Geslo *etnogeneza* v leksikonu sicer obstaja, vendar o slovenski etnogenezi ne pove skoraj ničesar. *Lingvogenezje* v leksikonu ni. Akad. France **Bezljaj**, ki je o tej problematiki objavil največ relevantnih dognanj in bil od 1964 do 1972 celo predstojnik Inštituta za slovensko narodopisje, je v leksikonu mirno in gladko prezrt. Slovenski jezik in jezikoslovje, slavistika

* Op. ur.: *Slovenski etnološki leksikon* je gotovo temeljna produkcija in sinteza etnoloških znanj zadnjih desetletij; nastala je v Inštitutu za slovensko narodopisje ZRC SAZU, katerega sodelavci (posebej prof. dr. Angelos Baš kot glavni urednik, doc. dr. Ingrid Slavec Gradišnik, doc. dr. Mojca Ramšak idr.) so vodili delo do oddaje rokopisa. Pri projektu so sodelovali Glasbenonarodopisni inštitut ZRC SAZU, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete v Ljubljani, Slovenski etnografski muzej in strokovnjaki iz drugih ved in ustanov; Mladinska knjiga je poskrbela za založniško redakcijo in natis. Končno redakcijo sta opravila glavni urednik, prof. dr. Angelos Baš, in urednik Martin Ivanič (Mladinska knjiga). Delo je financiralo Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport, sofinancirala pa Slovenska akademija znanosti in umetnosti. Uredništvo *Traditiones* s kritičnim pogledom slavista mag. Silva Torkarja na *Slovenski etnološki leksikon* odpira strokovno razpravo o leksikonu.

sploh je v leksikonu nesorazmerno skromno in okrnjeno predstavljena, čeprav je prav jezik tisto, kar Slovence kot narod najbolj določa. Neverjetno je, da v leksikonu sploh ni gesla *slovenski jezik* (skromni gesli *ljudski jezik* in *narečje* ga pač ne moreta nadomestiti), da ničesar ne izvemo o zgodovini etnonima *Slovenec* in o njegovem razmerju do etnonima *Windisch* (če ne štejemo gesla *Windische*, ki bi se mu bolj prilegal naslov *vindišarska teorija*). In vendar je etnologija prav s slavistiko povezana bolj kot s katerokoli drugo vedo, na kar je opozarjal zlasti nedavno pokojni zaslužni profesor Vilko Novak.

Za zgled pri obravnavanju etnogeneze bi lahko vzeli slovenskemu v marsičem soroden beloruski leksikon *Etnografija Belarusi. Encykłapedyja* (Minsk 1989, 575 str., nad 3000 geselskih člankov). Glavni urednik SEL Angelos Baš sicer v Predgovoru meni, da je *Madžarski etnološki leksikon* »edini dosedanj leksikon etnologije kakega naroda ali narodne etnologije« (str. VII), vendar se uredništvo očitno ni kaj prida oziralo po slovanskem svetu.

V SEL ni kazala geselskih člankov. To se za resno leksikografsko delo nekako ne spodobi.

Ne navadno je, da v leksikonu manjka toliko oseb, ki so se s svojim zaslužnim delovanjem pri raziskovanju slovenske kulturne dediščine neizbrisno vpisale v zgodovino slovenske etnologije in kulture sploh.

KDO SO ZAMOLČANE OSEBE?

Ruski filolog in etnolog Izmail **Sreznjevski**, ki je leta 1841 potoval po številnih slovenskih krajih od Koroške, Beneške Slovenije do Kopra, Gorenjske in Dolenjske, je zapisal tam dragoceno folkloristično gradivo in ga kmalu tudi objavil. Najizčrpnjšo informacijo o njem v slovenščini je v novejšem času prispeval akad. Milko Matičetov v *PSBL* 1989; ruska etnomuzikologinja Jevgenija E. **Linjova**, ki je 1913 kot prva v zgodovini posnela 45 slovenskih ljudskih pesmi na fonograf, posnetki pa so se ohranili v dobrem stanju do danes (gl. *Ruskij fol'klor* 1958); rusko-evropski filolog in raziskovalec baltske in slovanske mitologije Nikolaj **Mihajlov** (Nikolai Mikhailov), avtor monografije o slovenskih srednjeveških rokopisih (*Frühslowenische Sprachdenkmäler*. Amsterdam 1998) in knjige razprav o slovenski mitologiji (*Mythologia slovenica: poskus rekonstrukcije slovenskega poganskega izročila*. Trst 2002; gl. še spodaj pri geslu *mitologija* in sorodnih), pobudnik mednarodne serijske publikacije *Studia mythologica Slavica*, pomembni promotor slovenskega mitološkega izročila in srednjeveškega slovenskega pismenstva v evropskem znanstvenem svetu.

Glede na vse, kar je napisal relevantnega tudi za etnologijo (o kozolcu, slovenskih imenih mesecev, romanjih v Porenje, zgodovini slovenskih besed, slovarjev, koledarjev, zgodovini krompirja itd.) pogrešam v SEL Jožeta **Stabeja** (1896–1980).

Poljsko-ruski jezikoslovec Jan **Baudouin de Courtenay** sicer ima svoje geslo (mimo-grede, rodil se je v mestu *Radzymin*, ne: *Radzmin*), toda v članku niso omenjeni njegovi popotni vtisi, objavljeni v knjižici *Nektere opazke ruskega profesorja* (Gorica 1873), ki so zelo

dragoceni z vidika etnopsihologije. Nekorektno pa je navajanje Baudouinovih del v najnovejših (prirejenih) italijanskih izdajah namesto originalnih izdaj, ki so izšle v nemščini in ruščini.

Pričakovali bi, da bodo med biografskimi gesli našli svoje mesto beneškoslovenski javni delavec in ustanovitelj etnološke muzejske zbirke Terskih Slovencev Viljem **Černo**, beneški raziskovalec Riccardo **Ruttar** (knjiga o beneških izseljencih idr.), župnik iz Ukeve Mario **Gariup** (številne lokalne monografije), časnikar Marko **Waltritsch** iz Gorice (številne monografije: Sovodnje, Doberdob, hranilnice in posojilnice itn.).

Po drugi strani najdemo v SEL nekatera biografska gesla, pri katerih ni preveč jasno, po kakšnem merilu so bila uvrščena vanj. Zdi se, da uredništvo zanje ni izdelalo dovolj jasnega kriterija. V mislih nimam samo nekaterih mlajših kolegov, ki se morajo v stroki šele izkazati, temveč tudi takšne, kot je npr. teolog in utopični socialist **Andrej Smolnikar**, saj iz članka ni niti najmanj jasno, zakaj bi bili njegovi nauki in delo zanimivi za slovensko etnologijo.

Metod **Badjura** je v SEL označen le kot snemalec, režiser in scenarist, zamolčan pa kot zbiralec in utemeljitelj slovenske *ljudske geografske terminologije*, avtor knjige *Ljudska geografija* (1953), ki je med najbolj citiranimi viri v slovanski besedoslovni in imenoslovni literaturi. V specializiranih leksikonih, kakršen je SEL, obstaja nevarnost, da določeno osebo, ki je delovala na dveh ali več področjih, predstavimo preveč enostransko. To se je npr. zgodilo že v leksikonu *Slovenska književnost*, kjer je M. Valjavec predstavljen tako, da njegovo jezikoslovno delo, ki ga je najbolj zaznamovalo, skorajda ni omenjeno. Deloma ta očitek velja tudi za SEL, kjer velikanski Valjavčev jezikoslovni opus praktično ni omenjen. Podobno se je zgodilo pri Štreklju, ki je pomemben tudi kot dialektolog in zgodovinar slovenskega jezika. Osebo je tudi v tovrstnih leksikonih treba označiti v vseh njenih razsežnostih, podrobneje pa predstaviti samo za konkretno stroko relevantne strani njenega dela. Isto seveda velja tudi za nebiografska gesla, ki so za etnološko stroko zanimiva predvsem zaradi etnoloških vsebin (npr. geslo *krajevno ime*, gl. spodaj).

Tako kot sta gesla o Madžarih in Italijanih v Sloveniji opremljeni z zemljevidoma, tako bi pričakovali ustrezne zemljevide tudi za slovensko manjšino v sosednjih državah.

Članek o slovenski pripovedni pesmi **Pegam in Lambergar**, enako kot že knjiga iste avtorice iz l. 1999, ki je pod člankom navedena kot edina bibliografska enota, mirno zamolči najstarejšo ohranjeno varianto pesmi, ki je bila l. 1993 nepričakovano odkrita v Štajerskem deželnem arhivu v Gradcu, nato pa v februarju istega leta objavljena v Književnih listih Dela. Na najdbo sta se v istem glasilu s tekstološko razčlemba nemudoma odzvala najuglednejša poznavalca slovenske ljudske pesmi, Z. Kumer in M. Matičetov, l. 1993 pa je v *Slavistični reviji* izšla še dialektološka razprava o najdeni varianti izpod peresa F. Benedik. L. 2001 sem v Delovi prilogi Znanost objavil še izsledke o avtorju najdenega zapisa (prepisa), duhovniku Simonu Baxu (okr. 1720–1760), s katerimi sem lahko potrdil, da je prepis nastal že v letih 1758–1760 in je torej res najstarejši znani zapis te pesmi. O tem, zakaj se gre slovenska folkloristika zaroto molka, lahko samo ugibamo. Z gotovostjo pa je mogoče reči, da je takšno vztrajno ignoriranje dejstev znanstveno nekorektno. Da je absurd še večji, je v SEL biograf-

sko geslo *Jožef Zakotnik*, ker je okrog 1775 zapisal pet pripovednih pesmi (med njimi Pegama in Lambergarja), ki pa jih ne poznamo, ker se zapisi niso ohranili.

LEKSIKOGRAFSKA NEUSKLAJENOST

Žal je v SEL mogoče opaziti vse preveč primerov leksikografske neusklajenosti in nerodnosti. Gesli *isteje* in *mesteje*: čeprav gre za dva sinonimna pojma ('odprtina pred kuriščem kmečke peči'), je vsak od njiju razložen drugače, saj sta ga pisala dva avtorja. Če bi pogledali v *SSKJ*, se to ne bi zgodilo.

PRAVNOZGODOVINSKA GESLA

Nasploh je pravnozgodovinsko področje zelo izčrpno in sistematično predstavljeno, rekli bi lahko, da predstavlja eno od bolj obdelanih področij v leksikonu. Pogrešam sicer pomembne izraze iz slovenske pravne zgodovine: *kosez*, *koseščina*, *svobodnik*. Bogato so predstavljene stare dolžinske, ploščinske in votle mere (npr. *seženj*, *laket*, *korec*, *star*), v celoti pa manjkajo izrazi za denar (npr. *belič*, *kovač*, *groš*, *krajcar*, *denarič* *lkrvavi*, *puntarski*, *penez*, *sold*, *petica*, *vinar*, *rajniš* oz. *renski goldinar*, *repar*, *tolar* itn.).

dajatev: pri tem geslu se lepo vidi, da bi morali uredniki vsa pravnozgodovinska gesla bolje uskladiti med seboj. Geslo *dajatev* je zbirno geslo za vse vrste dajatev, zato bi te morale biti tu našteje (*pravda*, *mala pravda* itd., ne le *desetina* in *pojezda*). Latinsko poimenovanje za *pravdo* je *census*, nemško *Zins*, in *pravda* je v fevdalni dobi najpomembnejša kmetova dajatev za uživanje kmetije. Pri geslu *dajatev* pa avtor J. Friedl trdi, da je *census* ***celota dajatev***, kar pa ne drži. Isti avtor teži k tujim poimenovanjem in premalo upošteva domače izraze, ki so se v slovenski pravni zgodovini že uveljavili (prim. *Pravni terminološki slovar*. Ljubljana 1999).

buba : bavarska *huba*: slovanska *buba*: *grunt* : kmetija

Čeprav so *buba*, *grunt* in (*cela*) *kmetija* **sinonimi**, to iz SEL ni razvidno, saj ima vsako od treh gesel drugačno razlago. Našteti pet geselskih člankov je pisalo kar četvero avtorjev: J. Friedl (*grunt* in *bav. buba*), T. Cevc (*buba*), V. Simič (*slov. buba*) in F. Šarf (*kmetija*), pri čemer večina navaja velikost posesti v hektarih, eden pa v oralih. Podobna neusklajenost med sinonimi velja za gesla *gruntar* in *zemljak*, *tlaka* in *rabota*, *birič* in *valpet*.

Košan je na Tolminskem praviloma sinonim za kajžarja, košanije so nastajale na srenjski zemlji in ne z delitvijo kmetij (polovična, četrtrinska kmetija). Prim. terezijanski kataster za vasi na Tolminskem, tolminske urbarje 16. in 17. stol., matične knjige.

IMENOSLOVNA GESLA

onomastika, *imenoslovje*: SEL trdi, da onomastika obravnava le osebna imena, priimke, vzdeve in hišna imena, dejansko pa obravnava tudi krajevna in druga zemljepisna imena in sploh ***vsa lastna imena*** (gl. geslo *ime*); toponomastika je le ***del onomastike*** in proučuje ne le

krajevna imena, temveč tudi ledinska (mikrotoponime) in druga zemljepisna imena (vodna, gorska, pokrajinska itn.). Geslo *onomastika* ni dovolj usklajeno z geslom *ime*, kjer je podana ustrezna opredelitev in klasifikacija lastnih imen. O osnovnih pojmih iz slovenskega imenoslovja se je mogoče poučiti iz posebne številke *Jezikoslovnih zapiskov* (letnik 8, št. 2, 2002), ki predstavlja enciklopedični zaris slovenske onomastike.

priimek: priimki so postali obvezni l. 1780 (ne 1784)! Gl. F. Jakopin v *ES*.

ime: med vrstami lastnih imen pogrešam *stanovniško ime* (po Toporišiču: *prebivalško ime*), s tujko *etnik*, ki pomeni ime prebivalca posameznega kraja, pokrajine, države. Stanovniška imena so pomemben del jezikovne dediščine in so vse prevečkrat predmet samovolje tako jezikovno manj skrbnih novinarjev kot nekaterih pravopiscev (vsiljujejo oblike Ospčan namesto Osapec, Marežizan nam. Marežgan, Bočenčan nam. Bočan ipd.). Krajevno ime *Ovčja vas* ni odsev živinorejske kulture, ker v resnici izhaja iz *Volčja vas* (kar se lepo vidi iz narečne oblike *Učja ves* in nem. poimenovanja *Wolfsbach*). Krajevna imena *Muža*, *Muzec* niso povezana z molžo, temveč z močvirnatim zemljiščem oz. z nejasnim substratnim pomenom. Priimek *Primic* ne izhaja iz občnega imena *primec*, temveč iz krstnega imena *Primož* (gl. P. Merku, *Svetniki v slovenskem imenoslovju*. Trst 1993). Med zbiralci imenskega gradiva je naveden neki A. Trstenjak – verjetno je mišljen Davorin Trstenjak, F. Stifter je gotovo F. Štifter, ni jasno, kaj pomenijo »osebna domačinska imena«.

bišno ime: »je drugačno od priimka, ...se ne spreminja...« Preveč kategorične trditve. To drži v številnih primerih, ni pa to pravilo. »Večina je nastala iz mikrotoponimov, ledinskih imen...« – tautologija, saj so mikrotoponimi in ledinska imena eno in isto.

imena mesecev: navedene etimologije ne upoštevajo v zadostni meri dognanj slovenskega jezikoslovja (Bezljaj, Snoj): *prosinec* ni nastal iz *prozimec*, temveč iz *prosiniti*, *siniti*; *kozoprske* ni bil november, temveč oktober, zamenjali pa so ga z *vinotokom* (dobesednim prevodom iz nemščine) šele okrog 1857.

krajevno ime: razlaga je le posredna, ne pove najrelevantnejših stvari (da je polovica slovenskih krajevnih imen lastnoimenskega izvora, da so s krajevnimi najtesneje povezana stanovniška imena ali etniki, itn.); navaja sicer imena, ki se tičejo pravne zgodovine, nato našteva z etnološkega vidika nerelevantna imena iz rastlinskih in živalskih poimenovanj, prezre pa imena, ki izhajajo iz poimenovanj dejavnosti, poklicev, npr. Cajnarje, Kozaršče, Kravjek, Železniki, Knape, iz zgodovine pridobivanja kmetijskih zemljišč, npr. Laze, Rovt, Razdrto, Novine, Novaki, Krčevina.

ledinsko ime: razlaga je pomanjkljiva, saj je eden od pomembnih virov pri nastanku ledinskih imen bil način, kako je bilo zemljišče izkrčeno; vrsta krčevinskih terminov je ohranjenih dejansko samo še v ledinskih imenih: Črt, Žbont, Ogar, Prevor, Zavod itd.

MITOLOGIJA IN SORODNA GESLA (bajno bitje, ajd, Perun, Veles, Mokoš, Svarog, Svetovit, Triglav)

Preseneča način, kako se SEL izogne vprašanju predkrščanske religije alpskih Slovanov, prednikov Slovencev. Ni gesel *pokristjanjenje*, *poganstvo* (gesli *krščanstvo* in *Rimskokatoliška*

Cerkev pač nista nadomestili zanje). Pri članku *mitologija*, ki je nekakšen nadomestek za zbirno geslo o predkrščanski religiji prednikov Slovencev, je zapisana preveč decidirana trditev, da »o verstvu in verskih predstavah prednikov Slovencev pred sprejetjem krščanstva ni ne pisnih ne nemih spomenikov« in da »z izjemo imena Perun... ..na Slovenskem ni sledu o predkrščanskem višjem verstvu«. Navzlic temu najdemo v SEL gesla slovanskih božanstev *Perun, Veles, Mokoš, Svarog, Svetovit, Triglav* (začuda brez vsakršnih kazalk pri geslu *mitologija*), ki jih avtorica neposredno povezuje s konkretnim slovenskim izročilom in s tem priznava obstoj teh božanstev tudi pri naših prednikih ter na ta način zanika posplošujočo trditev o odsotnosti vsakršnih spomenikov. V SEL bi po tej logiki pričakoval tudi božanstva *Dažbog, Morana, Živa*. Z vprašanji slovenskega mitološkega izročila se poleg naštetih avtorjev (pri geslu *mitologija*) v zadnjem desetletju intenzivno ukvarja tudi *A. Pleterski*.

Kurent: v članku je uporabljena terminološka zveza *mitopoetično izročilo* (značilen za šolo V. Toporova), ki pa ni nikjer razložena.

Svetovit: naglas bi moral biti na zadnjem in ne na prvem zlogu; naslov citirane knjige se glasi *Mify...* in ne *Mity...* (večkrat v SEL) O imenu *Svetovit* je pisal R. Nahtigal v *JR* 1956.

Mokoš: naglašata se na prvem zlogu.

Svarog, Svarožič: naglašata se na drugem zlogu (gl. *SP* 2001)

drevo življenja – manjka geslo

V najtesnejši povezavi z *imenoslovnimi* gesli in *mitologijo* je tudi geslo *praslovanska kulturna plast*. V mislih imam eno od bistvenih sestavin slovenske jezikovne in kulturne identitete, ki je pri naštevanju glavnih prvin praslovanske kulturne plasti prezrta, namreč za *predkrščansko slovansko lastnoimensko dediščino*, ki se je deloma ohranila do današnje dobe. Stara domača osebna imena (rojstna imena in vzdevki) so bila sicer med 13. in 15. stol. izrinjena s svetniškimi krstnimi imeni (gl. geslo *osebno ime*). Med starimi osebnimi imeni prevladujejo optativno-magična in apotropejska.

DRUGE PRIPOMBE

kosa: trditev, da se je kosa uveljavila od 13. stol., prej pa da so kosili s srpom, je preveč decidirana. Kosa je po dognanjih arheologov v rabi že od latenske dobe, v času antike je bila splošno razširjena in poznali so jo tudi stari Slovani. Grafenauer v *GDZS* 1970: 213, pravi: *Prav tako je kosa – čeprav so jo poznali že stari Slovani – prišla ob srpno močnejše do veljave šele okrog 13. stol.*

kosilnica: 'stroj za košnjo žita, trave, za *urbarizacijo* zemljišča'. Avtorica napačno uporablja pravnozgodovinski termin iz časa fevdalizma v nevtralnem pomenu »pridobivanje plodne zemlje«. V SEL je namreč geslo *urbarizacija zemljišča*, od koder vodi kazalka h geslu *pridobivanje plodne zemlje*. Ista avtorica pri geslu *pridobivanje plodne zemlje* govori o ozemlju, »ki je bilo *URBARIZIRANO* pred prihodom Slovanov« in s tem spet prenaša termin iz fevdalizma v antično dobo. Gl. geslo *urbarizirati* v *SSKJ*.

oranje na plob: prav je: *oranje na PLEH* (gl. Pleteršnikov in Bezlajev etimološki slovar); gl. še pri geslih *oranje in oranje na glib, dvojni plug*.

Bežjaki: »nekateri povezujejo pomen etnonima z besedo *bežek* ali *bežjak* za begunca« - med vsemi razlagami, ki so jih doslej ponudili jezikoslovci, je avtorica gesla izbrala samo eno, najmanj verodostojno (Jembrihovo).

Bôvčani: neverjeten naglas, pravilno je edinole *Bovčani* (*KLS, SKI, SP* 1962 in 2001). Avtorja gesla je verjetno zavedla nesmiselna umetna tvorba *Bôvščan*, ki jo je za prebivalce Bovškega ustvaril osebno akad. Toporišič v *SP* 2001.

Brici: trditev, da priimek *Bric* označuje priseljenca iz (Goriških) Brd, je izrečena na pamet in je neutemeljena. Na Slovenskem je veliko število krajev in gorskih imen Brdo, Brje, Brda ipd., zato je tudi žarišč za nastanek priimka *Bric* zanesljivo več.

Gorenjci, Dolenjci, Štajerci: prva dva priimka sta po izvoru prej iz krajevnih kot pa pokrajinskih imen (pač pa je priimek *Kranjc* izpeljan iz Kranjske in ne iz Kranja), na kar kaže tudi odsotnost priimka *Notranjc*; priimek *Štajerec* pa je skrajno redek (2 nosilca), zato ga nima niti smisla navajati, priimek *Štajer* (69 nosilcev) glede na to, da nima nobene pripone za prebivalca, morda sploh označuje nekaj drugega. Štajerska med starimi pokrajinami izrazito izstopa ravno po tem, da se njeno ime praktično ni preneslo v priimke (za razliko od priimkov *Kranjc, Korošec, Bizjak, Kočever, Krašovec, Furlan, a tudi Haložan, Tominec, Ipavec, Bohinj, Lakner, Polajnar, Petauer, Pohorec, Pograjc, Ižanec* idr.).

lesena »ruska« biša – podpis k ilustraciji na str. 266; takšno pogovorno izražanje najbrž ne sodi v leksikon; sploh pri večini geselskih člankov o *biši* pogrešam razvidnejši zgodovinski pogled, zaradi česar bralec ne dobi dovolj jasne informacije o tem, da so tipi kmečkih hiš, kakršni so predstavljeni na ilustraciji ob geslu *kmečka biša*, posnetek stanja iz druge polovice 19. stol., »nikakor pa ni, kot je predpostavljala starejša etnografska literatura, podoba nekega stoletja trajajočega stanja« (S. Vilfan, *GDZS* I, 592). Podcenjen, neustrezno prikazan je pomen *lesa* v slovenski stavbni dediščini, *les* bi si zaslužil posebno geslo.

stog: izraz *stog* pomeni v delu Gorenjske in na Tolminskem isto kot dvojni kozolec.

MANJŠE PRIPOMBE

Pri biografskem geslu o *Alekseju Haruzinu*, prvem raziskovalcu slovenske kmečke arhitekture, je pri kraju smrti narejen vprašaj, čeprav je pri geslu navedena literatura (članek v reviji *Kronika* iz leta 1998), v kateri sta navedena po odprtju arhivov ugotovljena pravi kraj in datum smrti. To je ječa Butyrki (redkeje edninsko: Butyrka), ki slovi kot največja moskovska ječa, leto smrti pa je 1932 (in ne 1931).

V celotnem leksikonu je beseda *izvor* (izvor besede, etnosa) načrtno zamenjana z *izvir*. To je nepotreben purizem, saj je beseda *izvor* v slovenščini ustaljena s točno določenim pomenom.

Kadar ima določen izraz tudi slovarsko priznano različico, je leksikografsko primerneje navajati prvo različico in ne druge:

jutrna: SSKJ na prvem mestu navaja različico *jutrnja*, nato šele *jutrna*.

barbent: SSKJ na prvem mestu navaja različico *barbant*, šele na drugem tudi *barbent*. Enako tudi SP 1962 in 2001.

samotežnice: SSKJ na prvem mestu navaja različico z naglasom na -mo-: *samótežnice*.

narečje: poleg F. Ramovša in T. Logarja pogrešam omembo J. Riglerja.

prešice: doslej smo poznali le *prešice* (tudi SSKJ).

kabznik: cerkljanska beseda za 'zeljnik', morala bi biti naglašena na drugem zlogu in ne na prvem.

Narečni izrazi za posamezne etnološko zanimive pojavnosti oz. njihova razširjenost so pogosto zabeleženi glede na slučajno poznavanje avtorja, čeprav bi tu zelo prav prišlo sodelovanje z dialektologi. Tako je na primer narečni izraz *košpe* za *cokle* razširjen po celotnem Tolminskem in verjetno še kje, ne pa samo v Trenti in na Kobariškem. Potica ima v zahodni Sloveniji narečne različice *gubana* oz. *gubanca*, *gbanca*, pogrešam tudi druga poimenovanja za izraz *kalončina* 'leseno stojalo za oprtanje gnojnega koša' (pri ilustraciji tiskarski škrat zagrešil pisavo *kaločina*), npr. *krubla* v Baški dolini. Ali pa za *gnojni koš* v pomenu 'pletena košara za voz' itn. (npr. *gròt*).

Barle, Janko: zbiral da je slovenska *imena rož*, domačih živali itd. Ne le rož – RASTLINSKA IMENA sploh, saj njegov slovar vsebuje tudi imena dreves, grmov itn.

Jelinčič, Zorko: standardizirano ime kraja rojstva je Log pod MANGARTOM (ne: Mangrtom).

Jeram, Peter Josip: naglas pri Jeram je na drugem zlogu, ne na prvem (značilen cerkljanski priimek).

Judje v Prekmurju: naglas pri besedi Prekmurju je na -mur- in ne na Prek-

Hallerstein: peterburška akademija in ne: *petersburška*.

Goriško: Habsburžanom je pripadlo 1500 in ne 1505 (splošno znano dejstvo, gl. ES).

gobe: v članku najdemo primer slabe pismenosti oz. nelogičnega izražanja: Stoletno izročilo o gobah je zajeto v *ljudskem izrazju o gobjih in ledinskih imenih*.

ibljatar: razlaga je z banalnimi slovaropisnimi napakami prepisana iz SSKJ.

Manjka termin iz tehnične dediščine: *klavže*.

Manjka termin iz kmečkega inventarja: *lempa* 'lesen sodček za vodo', medtem ko je lempin manjši sorodnik, *putrb*, prikazan na fotografiji pri geslu *transportna sredstva*, nima pa gesla.

V SEL najdemo *Geografski vestnik* in *Geografski zbornik*, ker da sta tam objavljala F. Baš in B. Škerlj oz. so v njih za etnologijo pomembni prispevki, ne najdemo pa revije *Kronika*, kjer so objavljali za etnologijo pomembne prispevke S. Vilfan, P. Blaznik idr., in *Slavistična revija* (V. Novak, F. Bezljaj, M. Matičetov idr.); manjkajo tudi *Glasnik Muzejskega društva* in *Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko*.

izseljenstvo: manjka zanimiva epizoda o Benečanih na Severnem Kavkazu 1878–1930 (prim.

KoLMD 1901, DiS 1912, Z. Šmitek, *Klic daljnih svetov*; *Fotoalbum izseljencev iz Benečije*. Trst 1986; gradivo in pričevanja zbral R. Ruttar).

kosec: »...oselnik z oslo in *kladivce*, ognjilo, za poravnavo poškodovane ostrine pri kosi.«

Ognjilo NI KLADIVCE, temveč gladka jeklena paličica (gl. *SSKJ*).

Nemci: prezrta sta dva nemška (tirolska) jezikovna otoka na Slovenskem s svojo materialno in duhovno kulturo – Nemški Rut in Sorica, čeprav o tem obstaja razmeroma izčrpna literatura (K. Czoernig, S. Rutar, I. Koštiál, E. Kranzmayer idr.).

Jekar: na Jeku, iz nem. *Ecke* : v nem. geografski terminologiji *Ecke* pomeni *brdo* in ne vogal.

Kenda, Josip: ni bil samo folklorist, temveč predvsem zbiralec narečnega besedja, avtor tolminskega narečnega slovarja, ki je zaradi spleta nesrečnih naključij ostal v rokopisu, čeprav je čakal na izdajo pri Slovenski Matici, pozneje pa ga je prevzel F. Ramovš (gl. *PSBL*).

klobučarstvo: »prvi klobučarji so na Slov. omenjeni v 15. in 16. stol.« - v tolminskem urbarju 1377 je omenjen podložnik z imenom *Clabuçar*, kar je poimenovanje po dejavnosti, ki jo je opravljal.

dereza, krplja, smuč: ker se ta poimenovanja uporabljajo praviloma v množini, bi bilo bolje tudi prvi dve postaviti v množino, tako kot so že *smuč*; *SSKJ* v tem primeru nima dobre rešitve (*smuč*, -í ž, nav.mn.), saj niti ne navaja množinske oblike; ruski slovar Ožegova ima ustrežnejšo rešitev: lyži, lyž, ed. lyža, -i, ž.

rokopis: manjka omemba *ljudskomedicinskih bukev* in *zagovorov*, čeprav v SEL obstajata ustrezna geselska članka.

Erjavec, Fran: ni omenjen kot zapisovalec narečnega besedja (Iz potne torbe, *LMS*, gl. geslo *Letopis Matice slovenske*).

ledarstvo: v članku pogrešam izraz *ledenica*, ki je ustaljeno poimenovanje za kraške jame z ledom; članek bi glede na abecedo moral biti uvrščen dve gesli prej.

naselje: v članku bi bilo primerno omeniti leto 1770, ko so nastala naselja kot upravno-statistične enote in bile uvedene hišne številke (V. Melik, Naselja kot upravno-statistične enote in struktura števnih oddelkov na Slovenskem, *Geografski vestnik* 20–21, 1948–49).

nosečnica: ženska v drugem *stanu* (ne: stanju).

oblajst: naglas je na drugem zlogu (gl. *SP* 1962)

otepanje: omenili bi lahko na Tolminskem in Cerkljanskem znani narečni izraz *pljuskanje*; otepanje je tam namreč šele sledilo pljuskanju, kadar so slamo hoteli uporabiti za izdelavo škop za kritino.

peter: avtor govori o tem, da prvotni pomen ni jasen in da besedo poznajo tudi na koroškem in štajerskem ozemlju; Bezljaj v svojem slovarju piše o tej besedi (*petro*, nav. v mn.: *petre* 'strop iz tramov') – znana je v sorodnih pomenih v vseh slovanskih jezikih in je del skupne slovanske dediščine, v stari slovanščini kot *petro* s pomenom 'strop', v moderni poljščini *piętro* 'nadstropje'.

poštar: pod fotografijo h geslu *poštar* (str. 452) je neustrezna oznaka pokrajine: *Bukovo* je vas na *Cerkljanskem* in ne na Idrijskem.

raka: beseda se navadno uporablja v množini; po *SSKJ* je to narečni izraz, enako kot *roja*, ki pa ga SEL ne navaja.

razsadnik: pogrešam na Tolminskem in Gorenjskem znani narečni izraz *flančnik* in pa vodilko h geslu *flanca*.

retanje: pogrešam pristen domači izraz *obravnavanje*, ki ga danes poznamo samo še v knjižnem jeziku v prenesenem pomenu, npr. obravnavanje različnih vprašanj.

Rezijani: niso omenjeni najpomembnejši raziskovalci rezijanskega narečja in ustnega slovtva Baudouin de Courtenay, M. Matičetov in H. Steenwijk, manjka geslo *Rezija* (prim. *Beneška Slovenija – Beneški Slovenci, Porabje – porabski Slovenci*).

Rovtarij: govorijo rovtarska NAREČJA (ne: narečje, ker ni eno samo).

seno; trnač: **Robidišče** in ne: Robedišče.

Slovenci v Italiji: odveč oz. napačna je vodilka → *Bizjaki* na Laškem, saj Bizjaki (Bisiachi) niso slovenska, temveč italijanska etnična skupina; napačen je tudi predlog *na*, saj se govori *v Laškem* (prim. geslo *Bezjaki*).

vampir: *premr* se verjetno naglaša na drugem, zlogotvornem r-ju in ne na prvem zlogu.

veža: **ščasoma**, ne: ščasoma.

zapeček: pogrešam narečno različico *zdič* (gl. tudi *SSKJ*).

Kljub vsem pomanjkljivostim in napakam, ki bi se jih v veliki meri dalo odpraviti v morebitnih prihodnjih izdajah, je potrebno še enkrat poudariti, da je izid SEL izrednega pomena za zgoščeno predstavitev dognanj slovenske etnologije in kulturne antropologije. Kot slavist pa si ne morem kaj, da ne bi avtorjem priporočil, da bi v bodoče vzeli kdaj v roke in pri svojem pisanju upoštevali nekaj temeljnih slovanskih monografskih del, ki obravnavajo vprašanja slovanske etnogeneze, slovanskih starožitnosti, materialne in duhovne kulture, ker vsa ta dela pač vsebujejo kupe za slovensko etnologijo relevantnih podatkov. Naj jih nekaj naštejemo: L. Niederle, *Slovanské starožitnosti* 1–3, Praha 1913–1921; K. Moszyński, *Kultura ludowa Słowian* I–II, Warszawa 1967–1968; *Słownik starożytności słowiańskich* I–VIII, 1961–1996; *Mały słownik kultury dawnych Słowian*, Warszawa 1990; *Slavjanskije drevnosti. Etnolingvističeskij slovar' v pjati tomab.* T. 1–3. (1995–2004).

ODGOVOR MOJCI RAVNIK*

BORUT BRUMEN

Uredništvo zbornika *Traditiones* je uvrstilo predstavitev knjige *Sv. Peter in njegovi časi*,¹ ki jo je napisala Mojca Ravnik, v poseben razdelek.² Se pravi, da je pri besedilu Mojce Ravnik presodilo, da ne gre za znanstveno oceno ali recenzijo znanstvene monografije, temveč za nekaj drugega.

V uvodnem sklopu se Mojca Ravnik najprej spotakne ob moje sodelovanje v raziskovalni skupini, v kateri sem med letoma 1994 in 1997 opravljal terensko raziskavo v vasi Sv. Peter in njeni okolici. Zdi se ji škoda, da ne govorim več o delu skupine, saj bi jo nadvse zanimalo, kar smo »še sicer raziskovali in dognali« (M. R., 115). Avtorica ob tem spregleda, da sem v uvodnih opombah natančno pojasnil, kdo in kdaj je sodeloval v raziskovalnem projektu (B. B., 9) in na katerih področjih je kdo delal pri obdelovanju virov za skupno uporabo (B. B., 11). Nikoli se nisem ukvarjal z javnim opisovanjem tega, kar si mislim, da počnejo moji sodelavci in sodelavke, še preden so zaključili raziskave, kajti prepričan sem, da tovrstna »dognanja« ne sodijo v znanstveno monografijo. Sicer pa si lahko vsakdo vedno ogleda medmrežno bibliografijo raziskovalcev in raziskovalk na projektu.

Na začetku razgledov Mojca Ravnik poskuša naštetih vse vsebinske sklope, o katerih je govor v knjigi, in pri tem seveda marsikaj izpusti. To ni nič nenavadnega, saj je tako obsežno naštevaje nesmiselno početje. Temu pa takoj sledi očitek, da po uvodni predstavitvi teorij nikjer ne nakažem »povezave med teorijami in ugotovitvami obravnavanih avtorjev in svojo raziskavo« (M. R., 116). Ob vsem tem naj bi se še nekritično navduševal nad temi teorijami.

* V objavo smo prejeli odgovor doc. dr. Boruta Brumna na kritično oceno, ki jo je napisala doc. dr. Mojca Ravnik. Po zakonu o tisku smo načeloma dolžni objaviti odgovor na kritičen zapis o delu. V tem primeru gre za odgovor, ki po mnenju uredništva na nekaterih mestih razširja diskusijo tudi na dogodke in vsebine, ki niso neposredno povezani z besedilom o knjigi. Kljub tem pridržkom je večina uredniškega odbora in uredniškega sveta soglašala z objavo odgovora doc. dr. Brumna.

Novo uredništvo zbornika se zavzema, da bi oblikovali in omogočali prostor za strpno in strokovno utemeljeno znanstveno razpravo o poteh in stranpoteh, o možnostih, zadregah in predvsem o strokovnih izzivih. Polemika, ki raziskovalce in avtorje definira tudi z ideološkega vidika – naj gre za recenzije besedil ali za odgovore nanje – za razvoj vede same ni produktivna. Z objavo odgovora uredništvo sklepa to in te vrste polemike.

¹ Borut Brumen, *Sv. Peter in njegovi časi. Socialni spomini, časi in identitete v istrski vasi Sv. Peter*. Ljubljana: Založba *cf, 2000. V nadaljevanju B. B. in navedba strani.

² Mojca Ravnik, *Novosti v raziskovanju slovenske Istre, Traditiones* 31 (2), 2002: 115–121. V nadaljevanju M. R. in navedba strani.

Priznam, navdušujem se nad teorijami, ki jih imam za temelj vsakega znanstveno raziskovalnega dela in mišljenja. Zato sem se poleg filozofske, antropološke, zgodovinske in etnološke literature prebijal tudi skozi sociološko in naravoslovno literaturo, kar je avtorica seveda spregledala. Že v uvodu sem zapisal, da bom s predstavitvijo naravoslovnih in filozofskih definicij in razumevanj časa shematiziral razumevanje socialnih časov skozi zgodovino znanosti (B. B., 14). Pri tem sem ugotavljal, da je razumevanje časa povezano tudi z vsakokratnimi družbenimi razmerami in zato smo zlasti v antropologiji in etnologiji »soočeni s številnimi prijemi in razlagami fenomena časa, ki nimajo jasnih metodoloških izhodišč« (B. B., 35). Še več. Zaradi tega etnologi in etnologinje ter antropologi in antropologinje ves čas (ne)zavedno primerjamo svoje koncepte s koncepti naših informatorjev in informatork, saj jih poskušamo razlagati. In ker si pri tem veliko premalo pomagamo s teorijo, se lahko zgodi to, kar se je Mojci Ravnik. Spregledala je namreč, da sem prav posebej izpostavil problem konstrukcije objekta raziskovanja, ki se med tistimi etnologi, ki menijo, da je teorija nepotrebna navlaka, izraža v zamrznitvi v etnografski sedanjik, s katerim opisujejo svoja opažanja, kot da bi se dogajala zdaj in tukaj. Temu sem namenil celo podpoglavje, ki ga je Mojca Ravnik preprosto zamolčala (B. B., 36–42), čeprav sem ga uvedel s svarilom, ki pravi, da ima ignoranca tudi v humanistiki in družboslovju veliko oblik in so vse nevarne.

Tudi ignorantsko branje. Drugače si namreč ne morem razlagati očitka, da nikjer ne nakažem povezave med teorijami in svojo raziskavo. Mojca Ravnik pač ni prebrala, da med uvodnimi teoretičnimi razmišljanji med drugim govorim tudi o orientaciji v časovnih okvirih, pri katerih si ljudje pomagajo s tradicijo, ki jim daje občutek stalnosti; o ritualnih dogodkih, ki socializirajo določene časovne koncepte; o socialnem času in njegovi soodvisnosti s prostorsko identifikacijo posameznika ali skupine; o socialnem času kot mediju, s katerim ljudje usklajujejo in reproducirajo vsakdanja ravnanja; o institucionalnih in ideoloških razsežnostih socialnih časov, o jeziku, stanju in trajanju, temporalnosti, koledarjih, urah, potrošništvu in istočanosti. Če Mojca Ravnik vsega tega ni našla v moji raziskavi potem ne vem, kaj je brala!?

Sicer pa naj bi bralca hudo opeharil, saj ne more nikjer izvedeti, kaj me je v konkretni raziskavi zanimalo (M. R., 116). O tem, kaj me je zanimalo, ne pišem, zato ker je zanimanje hudimano šibka znanstvenega kategorija, ki se giblje nekje med željami, hotenji in spoznanji. Izhodišče disertacije niso osebna zanimanja, temveč jasna in znanstveno dokazljiva teza. Zato sem sam na terenu, ne na terenskih obiskih, raziskoval vlogo socialnih spominov in z njimi povezanih časov v Sv. Petru v kontekstu reinterpreteriranja socialnih identitet. O tem se lahko vsak bralec in bralka prepričata v uvodnem poglavju.

Po vsem tem nisem bil presenečen nad ugotovitvijo avtorice, da bi lahko koncepta socialni čas in socialni spomin »brez škode nadomestili pojmi čas, spomin in izročilo« (M. R., 116) in da gre pri socialnih spominih zgolj za »nadomestek, z ničimer bolje definiran pojem za vaško izročilo, tradicijo« (M. R., 117). Mojca Ravnik je pri tem ponovno spregledala dejstvo, da sem v drugem poglavju problematiziral koncept socialnega spomina, vpl-

jal razlikovanje med osebnim in skupinskim ter socialnim in zgodovinskim spominom (B. B., 21–32), opredelil socialni čas (B. B., 42–50), opozoril zakaj, na kaj in kako moramo biti pozorni pri opredeljevanju (ne)vidnih časov našega vsakdanjika (B. B., 50–54), razmišljal o pomenu koledarskega in urnega merjenja časa ter urnikov (B. B., 55–66) in izpostavil vlogo pospešenega spreminjanja časovnih konceptov v sedanjosti (B. B., 66–71). Moj namen ni bil raziskovanje časa in spomina kar povprek, temveč na temelju kvalitativnih ovrednotenj vsebine socialnih časov in spominov pojasniti zapletene in spreminjajoče se socialne identitete. Za analizo socialnih časov in spominov sem se odločil zato, ker sta ta dva koncepta neprimerno manj ideološko obremenjena in metodološko veliko bolj jasno opredeljena kot (vaška) tradicija in izročilo. Prav z delitvijo na tradicionalne in moderne družbe se je predolgo in zmotno ohranjala dominantna evrocentristična podoba časa v družboslovju in humanistiki.³ Na vaškem izročilu in tradiciji pa se je tudi pri nas kalilo, če si sposodim besede Dunje Rihtman - Auguštin, kanoniziranje izbranih elementov ljudske kulture, na katerih nemirno, a vztrajno, počiva domači etnološki etnomit.⁴ Ta je pa tako daleč od znanosti, kot sta socialni spomin in socialni čas od spomina in časa, saj v skladu z znanstvenimi konvencijami gre pri socialnem spominu in socialnem času za *etska* koncepta, ki omogočata racionalizacijo *emskib* terenskih analogij.

Zaradi etičnih razlogov so v zadnjih desetletjih raziskovalci in raziskovalke opustili poimensko navajanje in biografske podatke informatorjev. Poleg tega so moji informatorji ob različnih priložnostih izrazili željo, da naj jih poimensko ne navajam. Nikakor pa ni res, da ne povem ničesar o »njihovi starosti, spolu, poklicu, stanu, o tem, koliko časa živijo v vasi njihove rodbine« (M. R., 117). Največkrat so ti podatki razvidni iz konteksta – če informatorka govori, da je bila leta 1926 v prvem razredu osnovne šole, lahko sklepamo, koliko je bila stara takrat in v času najinega pogovora. Upam si trditi, da je vsakemu bralcu in bralki tudi njen spol prepoznaven. Ko nekdo drug razlaga osebne izkušnje življenja v revščini na majhni kmetiji, verjetno bralec in bralka ne mislita, da so bili njegovi starši bogataši, itd... Takih primerov je polna knjiga. Ne drži tudi avtoričina izjava, da v knjigi ni nobenih podatkov o tem, koliko časa živijo v vasi šupetrške 'rodbine'. V poglavju Čas starih naštevam vse tiste družine, ki naj bi v vasi živele že v 17. stoletju in nato navajam ustne genealogije najbolj razširjenih šupetrskih priimkov (B. B., 98–101). Na osnovi konteksta in analogij lahko tudi brez težav sklepamo o diferenciranosti socialnih spominov in časov.

To, da sem »precej naključno nabiral vsebino poglavij o posamičnih časih« (M. R., 117), je zavajajoča obtožba. V uvodu natančno povem, da so za čas pod Avstrijo in čas pod Italijo izdelane kolektivne podobe in vsebine teh časov, ki bodo v nadaljevanju predstavljene v tistih sklopih, »ki so v socialnih spominih Šupetrcv odločujoči za določitev teh časov« (B. B., 16). Zato sem s kritiko »Zgodovine« in mimo »genetično-strukturalne« metodologije na osnovi izjav informatorjev ter svojih dnevniških zapiskov opazovanja na vasi poskušal opredeliti tiste dejavnike, ki so vplivali na vsebine socialnih časov. Ti se navezu-

³ Barbara Adam, *Timewatch. The Social Analysis of Time*. Cambridge: Polity Press.

⁴ Dunja Rihtman Auguštin, *Etnologija i etnomit*. Zagreb: Naklada PUBLICA, 2001.

jejo »na politično in ekonomsko opredeljene pogoje bivanja, življenjski cikel, delovne in praznične ritme, kolektivne predstave o skupnosti in vlogo ter pomen obalnih mest« (B. B., 16). Za vsebine socialnih spominov in časov pod Jugoslavijo pa pravim, da so bili ti v času moje raziskave še v procesu ovrednotenja in s tem oblikovanja. Zlasti za zadnji dve desetletji časa pod Jugoslavijo so bili zato v veliki meri zaznamovani z individualnimi izkušnjami in osebnimi spomini. Ker so za to obdobje Šupetrci in Šupetrike govorili v izrazih kvalitativnih sprememb, sem slednje tudi izpostavil (B. B., 17).

Delitev na čase sem prevzel po šupetrski kronološki razdelitvi preteklosti, ki jo opredeljujejo različni politični sistemi in države. Njihova notranja dinamika je v veliko večji meri opredeljevala življenjske pogoje in vsakodnevne prakse Šupetrcv, kot pa nam to ponuja formalna historična razdelitev na čas pred I. svetovno vojno, med vojnama in po njej. Bolj kot pripisana problematična delitev na čase je problematično avtoričino površno branje. O prekrivanju časov tako ne govorim samo na 120. strani, temveč tudi v uvodu in še na nekaterih pomembnih mestih, ki jih je avtorica spregledala.

Z vprašanjem, kam in kako umestiti pust v Sv. Petru sem se tudi sam veliko ukvarjal in o pustu bi lahko povedal še kaj več. Čeprav so Šupetrci izjavljali, da je bil pust daleč najbolj njihov praznik, pa o njem govorim podrobneje samo v času pod Jugoslavijo, saj ugotavljam, da se je praznovanje pusta v tem obdobju še okrepilo in potem konec 80. let popolnoma zamrlo. Prej ga nisem omenjal zato, ker bi se tako preveč podvajal in s tem dolgočasil sebe in bralstvo. Vendar pa je avtorica ponovno spregledala dejstvo, da praznovanje pusta pod Jugoslavijo obravnavam skozi primerjalno perspektivo. Zato omenim tudi razlike med predvojnim in povojnim pustnim praznovanjem in opišem izvirno reševanje časovnih problemov, povezanih s praznovanjem pusta (B. B., 338–339).

V nadaljevanju razgledov Mojca Ravnik pride sama sebi v nasprotje, saj se ji po vsem povedanem zazdi, da je »različna vsebina v poglavjih o različnih časih tudi odlika knjige« (M. R., 117). Halo? Naenkrat postanejo »naključno nabrana« poglavja in »problematični« časi odlika knjige?

Potem našteva številne sklope, ki so ji bili všeč (M. R., 117–118), in to jo pripelje do ugotovitve, kako malo ima teoretični uvod knjige opraviti z njeno vsebino (M. R., 118). To, da v uvodu iz različnih zornih kotov razmišljam o metodologiji za raziskovanje sklopov, ki jih je malo prej označila za odliko knjige, je pri tem sploh ne moti. Nasprotno. Očita mi, da sem »jasno vnaprej razmislil svojo raziskavo in njene izsledke« in sugerira, da bi knjiga potrebovala drugačen uvod, »npr. o gospodarstvu, poselitvi, naseljih, stavbarstvu, jeziku, šolstvu v slovenski Istri in Šupetru, o metodologiji in teoretičnih izhodiščih raziskovanja« (M. R., 118) in v nadaljevanjih omenja še nekatere teme, npr. kolone, ki bi jih po njenem mnenju moral podrobneje predstaviti (M. R., 118). O slednjih v vasi niso vedeli povedati skorajda nič in jih zato tudi posebej ne omenjam.

Seveda so sugestije Mojce Ravnik povsem legitimne, tako kot je tudi legitimna moja odločitev, da me ne zanima suhoparno historično prekladanje in razvrščanje podatkov v instant pakete. Že kot študenta me je dolgočasil tak pozitivističen pristop. Namesto tega

sem odločil, da bodo ljudje sami izpostavili tiste teme, ki se jim zdijo pomembne – med drugimi tudi te, ki jih omenja avtorica – in sem jih potem primerjal z vsemi ostalimi razpoložljivimi viri in literaturo.

Prav uporaba slednje in s tem primerjalna osvetlitev gospodarskih, političnih, socialnih in kulturnih fenomenov se zdi Mojci Ravnik popolnoma odveč. Po njenem mnenju sem preveč navajal dela mediteranskih »antropoloških avtoritet« (z etnološkimi je očitno vse v redu) in s preštevilnimi navedki zmalčil izdelek (M. R., 118). Pri tem je avtorica ponovno pozabila, da je bil raziskovalni projekt v Sv. Petru zastavljen kot mednarodno primerljiva znanstvena raziskava (B. B., 9) in da je struktura moje raziskave temeljila na primerjavi terenskih podatkov, virov in literature (B. B., 13). Ne vem, kje je avtorica staknila posplošeno mediteranskost, s katero naj bi obarval primerjavo kulturno raznolike Istre z nediferenciranim Mediteranom (M. R., 118). Seveda nisem šel v razlago kulturne raznolikosti Mediterana in njegovih popolnoma prepletenih kulturnih območij. Menim, da to sodi v našo splošno strokovno izobrazbo in zato opravičeno pričakujem, da bodo stanovski kolegice in kolegi seznanjeni z desetletja starimi znanstvenimi spoznanji. Po drugi strani pa prav primerjava s širšim mediteranskim kontekstom nudi vpogled v razširjenost obravnavanih pojavov in kulturno raznolikost širšega prostora. Seveda pa ob tem nisem mogel iti v podrobno analizo vseh drobcov iz življenjskih praks Šupetrcov, tako kot nisem pojasnjeval izvira narečnih izrazov. Sem pa opozarjal na njihovo vpetost v širši kulturni kontekst.

Po mnenju Mojce Ravnik je to nedopustna napaka, ki jo potem, seveda primerno prirejeno, dokazuje na primeru *krjanca*. Sam omenjam *krjanco* najprej v kontekstu vzgoje otrok v Sv. Petru, kar avtorica preprosto zamolči. Omeni pa, da jo povezujem s sicilijansko *famo* in dodam še nekaj besed o *krjanci* kot nenapisanem moralnem kodeksu (M. R., 118). Avtorica najprej iztrga iz konteksta omenjeni kodeks, ki bi si seveda zaslužil daljšo obravnavo, tako kot na desetine drugih v moji raziskavi, v nadaljevanju pa zamolči, da govorim tudi o tem, kako v Sv. Petru *krjanco* povezujejo s pravilnim vedenjem in oliko, »povezano z dobrim slovesom, imenom človeka in njegove družine« (B. B., 112), s časom starih, z vzgojo pri domači družinski mizi, da je vse skupaj povezano s podedovanim moralnim ugledom družine, da funkcionira kot neke vrste simbolni kapital (B. B., 112) in da se tudi s pomočjo *krjanca* ocenjuje tujce v vasi (B. B., 381). Ker sem na podobne lastnosti naletel tudi pri sicilijanski *fami*, sem na to opozoril. Mogoče pa koga vendarle zanima pogledati čez lastne planke in prepričan sem, da si bo z literaturo, ki jo v knjigi navajam lahko pri tem pomagal. Tako kot lahko vsak bralec ali bralka ugotovi, da se navedki terenskih zapiskov etnološkega oddelka Pokrajinskega muzeja Koper nanašajo na Sv. Peter in ne drži, da ni navedeno, kdaj so zapiski nastali (M. R., 118). Povsod, kjer jih uporabljam, namreč navajam njihovo arhivsko številko in letnico zapisa. Ker pa gre za muzejske arhivske vire, sem se v skladu z merili enotnega navajanja odločil, da zapisovalcev ne bom posebej navajal.

Za družino uporabljam najbolj razširjeni izraz v Sv. Petru, to je »familija«, čeprav Šupetrci, kot pravilno sklepa Mojca Ravnik, poznajo tudi izraz družina. Sam se nikoli nisem poglobljeno ukvarjal s sorodstvenimi razmerji in v knjigi omenjam samo tiste so-

rodstvene odnose, ki so mi dodatno pojasnjevali vsebine socialnih časov in spominov. O tem, zakaj natančneje ne opisujem vseh posameznikov, ki jih omenjam v knjigi, npr. človeka, ki je odklepal vaški vodnjak (M. R., 119), ne bi izgubljal besed, kakor tudi ne o lapsusu, ki sem ga naredil z napačnim zapisom, da gre pri Status Animarum za mrliško knjigo (B. B., 99). Se pa v Status Animarum po letu 1844 že pojavljajo imena družin, ki so se po mnenju nekaterih vaščanov priselile v vas pred približno 200 leti.

Avtorici nadvse priporočam pozorno branje opomb, da ne bo, tako kot ob primeru, ko citiram, da so se Pirančani zgledovali po Benečanih, zapisovala vprašanj tipa »od kod ima (avtor, op. p.) to?« (M. R., 119). Iz literature, ki jo navedem takoj v opombi (B. B., 129) in hkrati opozorim na eno izmed značilnosti meščanstva, to je socializacijo slojne pripadnosti. Tudi ta podatek pomaga razumeti konflikte med Šupetrci in Pirančani. Pri tem ne gre za »nekakšne napetosti in spore« (M. R., 119), temveč za natančno opredeljene pojave: vzvišenost Pirančanov v času pod Avstrijo (B. B., 128–129), nacionalno in socialno zaničevanje šupetrskih kmetov ter tudi fizično nasilje nad njimi v času pod Italijo (B. B., 242–246) in kulturne razlike, ki so temeljile na antagonizmu med mestom in vasjo in so se izražale v različnih oblikah družabnosti, oblačilnem videzu in kolektivnih izkušnjah po II. svetovni vojni (B. B., 297–298). Govorim pa tudi o povratnih vplivih Pirana (in drugih obalnih mest) na življenje (mladih) Šupetrcev (B. B., str. 341–344), se pravi o inovacijah, ki pojasnjujejo tudi spremembe v šupetrskih predstavah o Piranu.

S citati tistih avtorjev in avtoric, ki so raziskovali podobne družbene pojave (in ne zaradi ideologije in avtoritet, kot omenja Mojca Ravnik), sem poskušal dvigovati raven primerjalne analize. Tako kot ne opisujem kar neke družine, v kateri je umrlo veliko otrok (M. R., 119), temveč je ta družina omenjena v kontekstu oskrbe dojenčkov in najmlajših (B. B., 166–167). Umrljivost otrok je bila povezana tudi z njihovo nezadostno oskrbo. Tega Mojca Ravnik seveda ne omeni, zato da se lahko zgraža nad »papirnato ideologijo« (M. R., 119).

Kot »ideološki vrinek« o slovenski etnologiji označi tudi mojo opombo pod stavkom (M. R., 120), v katerem se sklicujem na Hermanna Bausingerja, s katerim zaključim pod poglavje *Komunikacije in mediji* in uvedem naslednje *Modernizacija in spreminjanje socialnih časov Šupetrcev* (B. B., 326). V njem pravim, da je »tehnični« svet brez zadržkov stopil v tradicionalni ljudski svet in je današnja »naravnost« tehnike, kot bi rekel Bausinger, tudi v Sv. Petru kazalec, ki na najlepši način razgalja narodopisni konstrukt, imenovan tradicionalna ljudska kultura. Bausinger v uvodu k drugi izdaji knjige *Volkskultur in der technischen Welt* razlaga, da je v času nastanka knjige (leta 1961) narodopisje v Nemčiji razumelo samo sebe kot konservativnega varuha dediščine ljudske kulture in da se je konstrukt, imenovan ljudska kultura, izoblikoval kot antimoderni pendant razumevanja modernega, »tehničnega« sveta.⁵ Ta konstrukt nato avtor razgalja skozi celotno knjigo. Kolikor mi je znano, ni niti Mojca Ravnik niti kdorkoli drug do 90. let poskusil teoretsko osmisлити koncepta tradicije, zato je tradicija ostala v besednjaku številnih domačih etnologov kot nekaj samou-

⁵ Hermann Bausinger, *Volkskultur in der technischen Welt*. Frankfurt in New York: Campus Verlag, 1986.

mevnega. In to kljub temu, da je že pred tem koncept izmišljene tradicije povzročil pravi vihar redefiniranja tradicije v družboslovju in humanistiki. Zato si nisem mogel kaj, da v opombi ne bi mimogrede omenil problematičnega (ne)opredeljevanja tradicije v slovenski etnologiji. Tudi v Sloveniji je bila v začetku 60. let ljudska kultura temelj etnološkega raziskovanja, in to ne glede na dejstvo, da Slavko Kremenšek ljudske kulture v svoji opredelitvi etnologije iz leta 1961 ni omenil.⁶ Strinjam se z Rajkom Muršičem, ki je zapisal, da smo v osemdesetih letih slovenski etnologi in etnologinje zaradi pomanjkanja teorije obnemeli ob soočanju s sedanostjo.⁷ Mogoče tudi zaradi tega, ker se je šele takrat ljudsko kulturo dokončno poskusilo zamenjati s kulturo slovenskega etničnega prostora? Vsekakor pa od takrat naprej na javnih nastopih vedno znova slišimo o »nacionalnih poslanstvih« slovenske etnologije. Mojca Ravnik tega očitno ne pozna, zato si pogledjmo enega izmed dokumentiranih primerov.

Na kongresu Razvoj slovenske etnologije: od Štreklja in Murka do sodobnih etnoloških prizadevanj leta 1995 v Ljubljani je Duša Krnel - Umek pridigala o prelomnicah »v nadaljnjem razvoju etnologije kot nacionalne vede in **spoznavanju Slovencev kot državotvornega naroda**«. ⁸ Kolikor vem, je Mojca Ravnik po tem podprla kandidaturu Duše Krnel - Umek kot predsednice Slovenskega etnološkega društva in je po tem, ko je predsednica SED na mednarodni konferenci »Meje v Istri« (Poreč 1997) nastopila z nacionalističnim izpadom, ki je odmeval vse do Skandinavije, odločno nasprotovala njeni zamenjavi. Na izrednem občnem zboru SED leta 1998 ji je bil sicer izrečen javni opomin, ki pa seveda nikoli ni bil objavljen v društvenem glasilu. Toliko o demagoškem kiču in abotnosti, ki mi ju pripisuje Mojca Ravnik v svojih razgledih (M. R., 120). Da pa ne bo pomote: popolnoma nič nimam proti etnologiji kot znanstveni disciplini, ki raziskuje družbene fenomene, povezane z nacionalnostjo. Etnologija jih raziskuje, ali pa tudi ne, in zato ni nič manj ali bolj znanstvena.

Metaforična formulacija, v kateri sem zapisal, da smo etnologi in antropologi »pregovorni 'zaljubljeni' v tradiciji« (B. B., 66), res nima veliko skupnega z znanostjo in sem v njej metaforično mislil tudi nase, kar pa ne pomeni, da nisem skrajno skeptičen do poljubnega govorjenja o tradiciji in zavestnega prirejanja citatov. Mojci Ravnik se namreč ni zdelo pomembno, da bi v svojih razgledih postavila besedo zaljubljeni med navednici, tako kot je v originalu. Tudi o tem obstajajo teorije in včasih jih je potrebno poznati, da prepoznamo in razumemo delovanje nekaterih mehanizmov diskvalifikacije.

Mojca Ravnik je zapisala, da je za mojo knjigo »značilna prva oseba etno/antropo množine« (M. R., 120). Ne vem sicer, kaj naj bi etno/antropo pomenilo, res pa je, da se v

⁶ Slavko Kremenšek, Nekaj Pripomb. *Glasnik SED* 3, 1960–61: 7.

⁷ Rajko Muršič, O razmerju med etnologijo in kulturno antropologijo ter predvsem o teoriji v etnologiji. Žolčno provokativni esej za enkratno uporabo. *Glasnik SED* 34(1–2), 1994: 12.

⁸ Duša Krnel-Umek, Pomen slovenskega etnološkega društva za razvoj slovenske etnologije. V: Rajko Muršič in Mojca Ramšak (ur.), *Razvoj slovenske etnologije od Štreklja in Murka do sodobnih etnoloških prizadevanj*. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo, 1995: 193.

knjigi sklicujem na etnologijo in antropologijo in zdi se mi, da je to za avtorico naglavni greh mojega pisanja. Etnologijo razumem kot humanistično disciplino po izviru, ki pa se je v zadnjih desetletjih močno oplemenitila s spoznanji drugih družboslovnih disciplin, predvsem socialne in kulturne antropologije. Ker se je v evropski etnologiji uveljavila praksa prevajanja etnologije kot socialne antropologije (in tudi obratno), sem se pač odločil, da se bom z omenjanjem obeh dveh disciplin izognil takemu razumevanju stroke, ki vidi samo do meja slovenskega etničnega ozemlja.

Knjigo zaključujem s poglavjem »Socialne identitete Šupetrcjev«, kjer najprej predstavim državne meje in socialno-kulturne procese, ki potekajo na mejah in ob njih. Pri tem sem si ponovno izdatno pomagal z literaturo, saj si ne predstavljam razumevanja teh procesov brez poznavanja tako klasikov kot tudi najnovejših znanstvenih rezultatov raziskovanja mejnosti. Mojca Ravnik to ne zanima in vse skupaj odpravi z naključnim citatom iz moje knjige (M. R., 120). V nadaljevanju pa ugotavlja, da razmišljam o Šupetrcih, Istrijanih, Šavrinih, Slovencih in Primorcih. Kaj naj bi razmišljal na dobrih tridesetih straneh, se jih ne zdi vredno omembe. Raje vse skupaj preskoči in kritizira moj zaključek, tako da ponovno priredi citat (M. R., 120). Celoten stavek se namreč glasi: »V Sv. Petru pa smo bili priče posledicam nastanka nove nacionalne države, ki je producirala oblikovanje, in to je bistveno, nove etnične identitete, medtem ko je državi hkrati uspelo nemogoče: v slovenskem delu Istre so se socialne in kulturne meje prekrile s političnimi« (B. B., 405). Verjetno je res, da je prenos spoznanj iz Sv. Petra in okolice na celotno Istro vprašljiv in bi bilo natančneje zapisati, da gre za obmejni pas ob reki Dragonji. Vsekakor pa tudi Mojca Ravnik ne navede nobenega argumenta za svoje izpeljave.

O Šavrinih nisem spraševal samo v Sv. Petru, temveč tudi v sosednjih vaseh in pri njihovi predstavitvi uporabljal vire in literaturo, ki se navezujejo na celotni del Slovenske Istre. Pogovarjal sem se tako s tistimi, ki živijo v vasi, in onimi, ki so se izselili, s tistimi, ki so se opredeljevali za Šavrine, kot tudi z onimi, ki tega v času moje raziskave niso počeli. To, da sta Šavrinija in Šavrini stari imeni na levem bregu Dragonje, omenjam tudi sam, vendar pa je zelo jasno razvidno, da gre pri tem za pripisano prostorsko-identifikacijsko poimenovanje. Tako so Šupetrcje in njihove bližnje in oddaljene sosede imenovali prebivalci z levega brega Dragonje (B. B., 399). Prav tako pa so mi prebivalci vasi zagotavljali, da se v Sv. Petru ljudje do osamosvojitve Slovenije niso opredeljevali kot Šavrini in niso niti vedeli določiti prostora, kjer naj bi živele in delovale Šavrinke (B. B., str. 394). Avtorica na tem mestu ponovno operira s prirejenim citatom, češ da »informatorji so vsi po vrsti izjavljali, da je šlo pri tem predvsem za geografsko označevanje« (M. R., 120), ob katerem se ji pa ne zdi vredno zapisati niti, od kod ga je vzela. Če bi to naredila, bi namreč morala omeniti tudi opombo, v kateri zapišem, da je bil v vasi neznan termin Šavrinska brda, ki ga omenja Anton Melik (B. B., 399). Mojca Ravnik pa po vsem povedanem vehementno trdi, da poleg prostorskega označevanja »niso uporabljali samo naziva Šavrinija za območje, ampak tudi Šavrini za prebivalce« (M. R., 121). Seveda ponovno brez kakršnega koli dokaza.

Koliko je stara slovenska identiteta, se v svoji knjigi res nisem ukvarjal, in Mojca Ravnik ob tem navrže nekaj opažanj, ki z mojim delom nimajo kaj dosti skupnega. V nadaljevanju se vrne k vprašanju sprejemanj meje in mejnosti ter se zaplete v citat, ki sem ga povzel po Miranu Gregoriču in v katerem pravim, da nikakor ne drži teza, da bi bila nova meja »sprejeta z veliko odklonilnostjo in občutkom ogroženosti, zlasti med prebivalci hrvaške Istre« (B. B., 376). Se pravi, da trdim, da je bila kot taka sprejeta tudi v Sv. Petru. Seveda se je prejšnja republiška meja kazala tudi v življenju prebivalcev na obeh dveh straneh meje. Ne glede na to pa je imela administrativni karakter in je sploh ni mogoče primerjati z državno mejo v času moje raziskave. Prav zapleti v nekaterih manjših zaselkih ob reki Dragonji, kjer so se nekateri prebivalci po letu 1991 opredelili kot Slovenci, pa dokazuje, da hipoteza Mojce Ravnik o tem, kako je že prejšnja republiška meja določila nacionalne identitete prebivalcev (M. R., 121), ostaja zgolj nedokazana hipoteza.

V razgledih Mojce Ravnik je tudi nekaj upravičenih opazk, vendar pa jih popolnoma preglasijo neutemeljeni očitki. Na morebitna nadaljnja izmišljena ali prirejena razgledovanja po »novostih« v raziskovanju slovenske Istre zato ne nameravam odgovarjati.